

Warszawa, 06.05.2024 r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Marii Wysockiej pt. *„Analiza wybranych potrzeb i identyfikacja wyzwań w opiece paliatywnej w Polsce w perspektywie pacjentów, ich opiekunów oraz lekarzy”*

Promotor: dr hab. n. med. Anna Klimkiewicz

Promotor pomocniczy: dr hab. n. med. Andrzej Silczuk

Opieka paliatywna to interdyscyplinarne podejście medyczne, którego celem jest poprawa jakości życia i łagodzenie cierpienia pacjentów (zarówno dorosłych i dzieci) oraz ich rodzin, w przypadku wystąpienia postępującej choroby zagrażającej życiu. Opieka paliatywna obejmuje szeroki zakres działań i zajmuje się fizycznymi, psychologicznymi, społecznymi, a także duchowymi aspektami opieki nad pacjentem i jego bliskimi. W Europie zapotrzebowanie na opiekę paliatywną dynamicznie rośnie w wyniku starzenia się społeczeństwa i rosnącego obciążenia przewlekłymi chorobami niezakaźnymi (NCDs). Choroby nowotworowe, choroby układu sercowo-naczyniowe, przewlekłe choroby układu oddechowego i cukrzyca stanowią częste wskazania do objęcia pacjenta opieką paliatywną. Opieka paliatywna obejmuje szereg usług świadczonych przez różnych specjalistów, w tym lekarzy, pielęgniarki, opiekunów medycznych, ratowników medycznych, farmaceutów i fizjoterapeutów. Podobnie jak w przypadku innych dziedzin medycyny, w opiece paliatywnej ważną rolę odgrywają interdyscyplinarne zespoły terapeutyczne. Szczególnie istotne znaczenie w opiece paliatywnej ma właściwie leczenie bólu przewlekłego, który znacząco obniża jakość życia pacjentów. Wyzwanie stanowi również racjonalne wykorzystanie opioidowych leków przeciwbólowych.

W Polsce, świadczenia z zakresu opieki paliatywnej i hospicyjnej są finansowane w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia. Obecnie dostępne formy opieki paliatywnej można podzielić na trzy główne grupy świadczeń:

- opieka ambulatoryjna realizowana w poradni medycyny paliatywnej skierowana do osób, których stan ogólny jest stabilny i są w stanie przyjść na wizytę w poradni;
- opieka stacjonarna w hospicjum stacjonarnym lub na oddziale medycyny paliatywnej w szpitalu, w tym w formie opieki ciągłej lub tymczasowej;
- opieka domowa w hospicjum domowym, skierowana do osób, których stan zdrowia, warunki zamieszkania i zaangażowanie bliskich w opiekę pozwalają im na pobyt w domu, gdzie uzyskują świadczenia od pielęgniarki i lekarza.

Wczesne wdrożenie świadczeń z zakresu opieki paliatywnej pozwala poprawić jakość życia pacjentów, ograniczyć niepotrzebne przyjęcia do szpitala i zwiększyć efektywność wykorzystania zasobów systemu opieki zdrowotnej i opieki społecznej.

Opieka paliatywna stanowi ważny, ale często pomijany element systemu opieki zdrowotnej w Polsce. Wyzwania demograficzne oraz epidemiologia przewlekłych chorób niezakaźnych sprawiają, że zapotrzebowanie na opiekę paliatywną w Polsce będzie wzrastać. Podjęta przez mgr Marię Wysocką tematyka rozprawy doktorskiej jest ciekawa i ważna społecznie. Leczenie bólu przewlekłego (w tym u pacjentów z nowotworami) stanowi nadal aktualne wyzwanie kliniczne i terapeutyczne, szczególnie w przypadku pacjentów z chorobami nowotworowymi objętych opieką paliatywną. Brak aktualnej wiedzy medycznej lub niewłaściwe przekonania personelu medycznego i pacjentów sprawiają, że istotny odsetek pacjentów objętych opieką paliatywną może w niedostatecznym stopniu korzystać z leczenia opioidowymi lekami przeciwbólowymi, co wpływa na poziom odczuwanego bólu, a tym samym jakość życia pacjenta. Analiza potrzeb i identyfikacja wyzwań w opiece paliatywnej w Polsce w oparciu o punkt widzenia pacjentów, ich opiekunów oraz lekarzy podjęte przez Doktorantkę, stanowią odpowiedź na aktualne wyzwania zdrowia publicznego w zakresie organizacji opieki

paliatywnej w Polsce. Ponadto, analiza sposobu wykorzystania opioidowych leków przeciwbólowych w leczeniu bólu u pacjentów objętych opieką paliatywną może znaleźć praktyczne zastosowanie przy opracowywaniu szkoleń i kampanii edukacyjnych dla lekarzy zajmujących się leczeniem bólu.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska ma charakter spójnego tematycznie cyklu trzech publikacji naukowych i obejmuje następujące pozycje:

1) Wysocka M, Kieszkowska-Grudny A, Klimkiewicz J, Jarosz J, Hordowicz M, Silczuk A, Pasiński T, Klimkiewicz A. Between “opioidophobia” and an opioid epidemic: a cross-sectional comparison of opinions on opioid analgesic treatment between palliative care patients with cancer and physicians in Poland. *Oncology in Clinical Practice*. 2023. doi:10.5603/ocp.96515 (IF=0,50; MEiN=140).

2) Wysocka M, Frydrych J, Klimkiewicz A, Jarosz J, Pasiński T. The needs of patients and their families under inpatient hospice care at the time of the COVID-19 pandemic – similarities and differences. Qualitative research. *Medycyna Paliatywna/Palliative Medicine*. 2021;13(2):71-82. doi:10.5114/pm.2021.107673 (MEiN=20).

3) Wysocka M, Jarosz J, Klimkiewicz A, Pasiński T, Hordowicz M, Klimkiewicz J. Cancer patients and their caregivers in the face of opioid analgesic treatment - Opportunities and threats to the treatment process. *Oncology in Clinical Practice*. 2021;17:59-66. doi:10.5603/OCP.2021.0015 (MEiN=100).

We wszystkich trzech publikacjach Doktorantka jest pierwszym autorem, a indywidualny wkład Doktorantki w powstanie publikacji na podstawie załączonych oświadczeń współautorów był wiodący i wynosił odpowiednio 90%, 90% i 85%. Dwie pierwsze prace są pracami oryginalnymi, a trzecia publikacja ma charakter pracy przeglądowej.

Zasadnicza część pracy podzielona jest na 8 rozdziałów, w tym: wstęp, założenia i cele pracy, metodologia, wyniki, dyskusja, podsumowanie, ograniczenia badań i wnioski. Ponadto, rozprawa doktorska zawiera wykaz publikacji, wykaz stosowanych skrótów, streszczenie w języku polskim i streszczenie w języku angielskim, spis tabel i rycin. Do rozprawy doktorskiej załączono również opinie Komisji Bioetycznej,

oświadczenia współautorów, wykaz piśmiennictwa i kopie publikacji stanowiących rozprawę doktorską.

Temat rozprawy doktorskiej został sformułowany prawidłowo i odpowiada treści rozprawy doktorskiej.

We wstępie Doktorantka w sposób wyczerpujący i precyzyjny przedstawia najważniejsze zagadnienia z zakresu opieki paliatywnej oraz rolę opieki paliatywnej w systemie opieki zdrowotnej i opieki społecznej. Doktorantka omówiła wskazania do objęcia pacjentów opieką paliatywną, wpływ opieki paliatywnej na jakość życia pacjentów, społeczne i psychologiczne skutki objęcia pacjentów opieką paliatywną oraz rolę interdyscyplinarnych zespołów medycznych w opiece nad pacjentem objętym opieką paliatywną. Ważną część wstępu stanowią paragrafy poświęcone analizie opieki paliatywnej z perspektywy pacjenta. Istotną część wstępu stanowi omówienie problemu leczenia bólu przewlekłego (w tym bólu nowotworowego), w tym zaleceń wiodących organizacji międzynarodowych oraz odniesienie tych zaleceń do aktualnego stanu opieki paliatywnej w Polsce. Doktorantka w precyzyjny sposób przedstawiła możliwości i zagrożenia wynikające ze stosowania opioidowych leków przeciwbólowych w opiece paliatywnej, w tym wpływ wiedzy i przekonań pacjentów i personelu medycznego na decyzje dotyczące doboru farmakoterapii w leczeniu bólu. Wstęp jest obszerny, liczy łącznie 14 stron i pozwala na dokładne rozumienie zagadnienia badawczego poruszonego przez Doktorantkę w ramach rozprawy doktorskiej. Celem głównym rozprawy doktorskiej była analiza potrzeb i identyfikacja wyzwań w opiece paliatywnej w Polsce w oparciu o punkt widzenia pacjentów, ich opiekunów oraz lekarzy. Doktorantka sformułowała również 3 cele szczegółowe:

1) Porównanie opinii pacjentów opieki paliatywnej i lekarzy na temat stosowania opioidowych leków przeciwbólowych.

2) Analiza potrzeb pacjentów i ich rodzin oraz potencjalnych różnic w ich hierarchii w okresie pandemii COVID-19.

3) Identyfikacja kluczowych czynników wpływających na powodzenie terapii przeciwbólowej w leczeniu paliatywnym w oparciu o narracyjny przegląd literatury.

Cel główny jak i cele szczegółowe zostały sformułowane prawidłowo

i odpowiadają treści przedstawionej rozprawy doktorskiej. Ponadto, sformułowane zostało 7 pytań badawczych, które w sposób precyzyjny określają kierunek prowadzonych badań. Piśmiennictwo składa się z 126 starannie dobranych i aktualnych pozycji.

W swojej rozprawie doktorskiej, mgr Maria Wysocka wykorzystała trzy różne metody badawcze: badanie ilościowe, badanie jakościowe oraz przegląd narracyjny.

Pierwsza publikacja *„Between “opioidophobia” and an opioid epidemic: a cross-sectional comparison of opinions on opioid analgesic treatment between palliative care patients with cancer and physicians in Poland”* została opracowana na podstawie badania kwestionariuszowego przeprowadzonego wśród pacjentów objętych opieką hospicyjną lub paliatywną oraz lekarzy. W badaniu poświęconym ocenie opinii i nastawienia do opioidowego leczenia przeciwbólowego pacjentów i lekarzy, Doktorantka skoncentrowała się na porównaniu wyników obydwu grup. W badaniu wykorzystano autorski kwestionariusz badawczy. Kwestionariusz badawczy zawierał zestaw zamkniętych pytań, z wariantami odpowiedzi w formie 5-stopniowej skali Likerta. Odpowiedzi uzyskano od 104 pacjentów Hospicjum Onkologicznego w Warszawie oraz 216 lekarzy specjalistów, rekrutowanych z całej Polski poprzez zdalny dostęp do kwestionariusza badawczego udostępnionego w sieci (ankieta online w trakcie pandemii COVID-19).

Druga publikacja *„The needs of patients and their families under inpatient hospice care at the time of the COVID-19 pandemic – similarities and differences”* została opracowana na podstawie badania jakościowego przeprowadzonego w formie ustrukturyzowanych wywiadów wśród 12 pacjentów objętych opieką hospicjum stacjonarnego pacjentów oraz ich rodzin i opiekunów (9 osób). Szablon, według którego zbierano odpowiedzi stanowiła „Ankieta potrzeb pacjentów w opiece hospicjum stacjonarnego w okresie pandemii COVID-19”, zawierająca 34 pytania otwarte.

Trzecia publikacja *„Cancer patients and their caregivers in the face of opioid analgesic treatment - Opportunities and threats to the treatment proces”*, to przegląd narracyjny oparty na metodzie krytycznej analizy i dyskusji nad aktualnym stanem wiedzy, dotyczącej nastawienia i opinii pacjentów, ich rodzin oraz lekarzy. Publikacja dotyczyła wybranych aspektów opieki paliatywnej, ze szczególnym uwzględnieniem opioidowego leczenia przeciwbólowego.

Metody badawcze zastosowane przez Doktorantkę zostały dobrane w sposób prawidłowy. Materiał badawczy był gromadzony w trakcie pandemii COVID-19 (2020 r.), co uzasadnia przeprowadzenie badania kwestionariuszowego w formie on-line wśród lekarzy. Analizy statystyczne zostały przeprowadzone przy użyciu pakietu IBM SPSS Statistics 25. Przeprowadzone analizy są typowe dla rozpraw doktorskich opartych na badaniu kwestionariuszowym. W badaniu jakościowym analizy zebranego materiału przeprowadzono z wykorzystaniem podejścia antropologii medycznej, co również należy uznać za poprawne metodologicznie podejście do analizy danych z badań jakościowych. Sposób opisu metod w rozprawie doktorskiej jest prawidłowy i wystarczający do rozumienia poszczególnych etapów procesu badawczego, prowadzonego przez Doktorantkę w trakcie przygotowywania publikacji.

Najważniejsze wyniki uzyskane w toku prowadzonej działalności badawczej zostały przedstawione w sposób czytelny i logiczny na 14 stronach rozprawy doktorskiej. Doktorantka przedstawiła opinie, doświadczenie i nastawienie pacjentów do opioidowych leków przeciwbólowych, porównując wyniki uzyskane od pacjentów, z wynikami uzyskanymi w grupie lekarzy. Doktorantka wykazała różnice w postrzeganiu leków opioidowych przez pacjentów i lekarzy, w szeregu różnych aspektów i sytuacji, znajdujących zastosowanie w opiece paliatywnej. Na podstawie wyników badania jakościowego, Doktorantka przedstawiła potrzeby pacjentów i ich rodzin/opiekunów w zakresie opieki paliatywnej w trakcie pandemii COVID-19. Doktorantka wykazała, że pacjenci często zgłaszali potrzeby dotyczące powrotu do domu, fizycznego kontaktu z bliskimi, leczenia bólu, pomocy, wsparcia i empatii ze strony personelu. Ważną część wyników stanowi omówienie potrzeb pacjentów w zakresie komunikacji z bliskimi. Analiza potrzeb rodzin i opiekunów pacjentów objętych opieką paliatywną wskazała na potrzeby w zakresie opieki, kontroli, bezpieczeństwa, zapewnienia wsparcia dla chorych ze strony zespołu leczącego, lepszej komunikacji z personelem hospicjum, potrzebami uzyskania informacji o stanie chorego, kontaktu wzrokowego i kontaktu fizycznego. Przedstawione zostały również różnice w hierarchii potrzeb pacjentów i ich opiekunów. W ramach uzyskanych wyników, Doktorantka na podstawie przeglądu literatury przedstawiła szanse i zagrożenia w zakresie leczenia przeciwbólowego pacjentów

z przewlekłym bólem nowotworowym. Przedstawiony został szereg barier i ograniczeń w leczeniu bólu z wykorzystaniem opioidów, co ma istotne znaczenie dla identyfikacji barier w skutecznej farmakoterapii przewlekłego bólu nowotworowego.

W treści rozprawy doktorskiej, Doktorantka umieściła również krótką dyskusję, gdzie w sposób wyważony i przemyślany odnosi uzyskane przez siebie wyniki do aktualnego stanu wiedzy w zakresie opieki paliatywnej, w tym stosowania opioidowych leków przeciwbólowych. Doktorantka przedstawiła również rozdział „Podsumowanie”, gdzie omawia potrzeby i wyzwania w zakresie relacji terapeutycznej w opiece paliatywnej, oraz potrzeby komunikacji i edukacji w zakresie terapii opioidami. W ocenie recenzenta część „Podsumowanie” mogłaby zostać pominięta, lub powinna stanowić integralną część dyskusji, zamiast odrębnego rozdziału. Treści zawarte w tym rozdziale są w pewnym stopniu powtórzeniem wniosków.

W rozprawie doktorskiej, Doktorantka przedstawiła ograniczenia badania, co świadczy o umiejętności krytycznego myślenia i identyfikacji potencjalnych ograniczeń badań.

Uzyskane przez Doktorantkę wyniki pozwoliły na sformułowanie pięciu głównych wniosków. Doktorantka stwierdziła, że większość chorych i lekarzy obawia się stosowania leczenia przeciwbólowego wykorzystującego opioidy u pacjentów z chorobami nowotworowymi objętych opieką paliatywną, a zjawisko „opioidofobii” jest faktem. Niski poziom wiedzy pacjentów na temat mechanizmu działania, korzyści z zastosowania i skutków ubocznych leków opioidowych może być związany z brakiem edukacji w przebiegu leczenia w tym zakresie. Doktorantka stwierdziła również, że poczucie bezpieczeństwa jest jedną najwyżej cenionych przez pacjentów wartości, realizowaną przez bliskość i wspieraną przez profesjonalizm personelu medycznego. Uzyskane wyniki pozwoliły również na identyfikację barier skutecznego leczenia przeciwbólowego, leżących po stronie pacjentów i rodzin. Doktorantka zwraca uwagę na umiejętność budowania, korygowania i utrzymania relacji terapeutycznej między lekarzem a pacjentem, które powinny stanowić istotny element opieki paliatywnej. Na podstawie uzyskanych wyników Doktorantka przedstawia trzy kluczowe działania niezbędne do poprawy jakości opieki paliatywnej w Polsce.

Uzyskane przez Doktorantkę wyniki znajdują praktyczne zastosowanie i mogą być użyte podczas planowania i wdrażania działań mających na celu zwiększenie skuteczności i jakości opieki paliatywnej w Polsce.

Z obowiązku recenzenta muszę wskazać dwie drobne uwagi dotyczące pracy doktorskiej, które powinny być wzięte pod uwagę przy przygotowywaniu pracy do druku:

- sekcja „Podsumowanie” stanowi powtórzenie wniosków i mogłaby być pominięta lub po modyfikacjach włączona do dyskusji;
- Tabela 3 zawiera „Zalecenia” niemniej jednak nie jest jasna rola tych zaleceń oraz ich związek z przeprowadzonym procesem badawczym; należałoby wyjaśnić czy są to implikacje praktyczne i zalecenia stanowiące efekt autorskich badań Doktorantki, czy też ogólne zalecenia zewnętrznych organizacji lub towarzystw naukowych.

Rozprawa doktorska została starannie przygotowana, a język i styl użyty w treści rozprawy jest precyzyjny i dobrze przemyślany. Praca doktorska została starannie przygotowana, przy zastosowaniu prawidłowej metodologii, a zakres analiz statystycznych oraz obszerne omówienie wyników skazują na precyzyjne i rzetelne podejście Doktorantki do realizacji procesu badawczego towarzyszącego przygotowaniu rozprawy doktorskiej. W swojej pracy doktorskiej, Doktorantka podjęła się trudnego tematu badawczego, a rzetelnie przeprowadzony proces badawczy pozwolił na skuteczne osiągnięcie zakładanego celu rozprawy doktorskiej.

W podsumowaniu należy podkreślić, że uzyskane przez Doktorantkę wyniki znajdują istotne praktyczne zastosowanie i mogą znacząco przyczynić się do poprawy opieki paliatywnej w Polsce. **Stwierdzam, że przedstawiona do przez mgr Marię Wysocką rozprawa doktorska pt. „Analiza wybranych potrzeb i identyfikacja wyzwań w opiece paliatywnej w Polsce w perspektywie pacjentów, ich opiekunów oraz lekarzy” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazuje na umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów naukowych, odpowiedniego przygotowania i wiedzy teoretycznej i organizacji pracy, które w pełni odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom na stopień doktora określonym w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.)**

W związku z powyższym, zwracam się do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauk

o Zdrowiu Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego z wnioskiem o dopuszczenie mgr Marii Wysockiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kierownik
Zakładu Zdrowia Populacyjnego
Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego

dr hab. n. med. Mateusz Jankowski, prof. CMKP

